

meg. Kisserű életkörülmények és romantikus életérzés, költői hivatástudat s értetlen környezet ellentétében telt élete.

„Miképpen / lehet költő, aki nem hord szívében / mennyet s poklot, egyforma fényben-éjben? / Apostol, / az vagy! tűrj lángpallosostól!” – fogalmazza költői hitvallását *A dalnokhoz* című versben (Tandori Dezső fordítása).

A kor jellegzetes műfajában (gondoljunk Vörösmarty két versére, az 1842-es *Fóti dalra* és az 1843-as *Keserű pohárra*) születik meg 1844 elején a *Pohárköszöntő*. Amikor 1847-ben Prešeren kötetbe gyűjti verseit (*Poezije*), a cenzor kihagyatja a bordal harmadik versszakát, amely a szabad szlovén haza ellenségeit sújtja villámokkal.

A vers nemcsak az 1840-es évek leghatásosabb szlovén költeménye: az 1980-as évek érlelődése idején mind többször énekelték a *Bordal* hetedik versszakát, amelyet az 1991-ben önállóvá lett Szlovénia nemzeti himnuszául választott. Vörösmarty Szózatának *a népek hazájához* intézett szavaira emlékeztetően Prešeren a *szabadságra váró népek közösségéről*, a gyűlölség eltűnéséről énekel e szakaszban.

Megértő barátai elhaltak mellőle, verseskötete szinte teljesen észrevétlen maradt, hogy majd az 1860-as években fedezzék fel, és azóta örök érvénnyel beépüljön a szlovén nemzeti tudatba, önismeretbe, a szlovén létéről, kicsinységről és nagyságról, rabságról és szabadságról való gondolkodásba.

Verseinek magyar megformálói, Tandori Dezső és Lator László fölényes mesterségbeli tudás birtokában magas költői szinten adták vissza Prešeren üzenetét. Tandori a munka végeztével elragadtatott esszében számolt be arról a felfedezésről, amellyel ezen ismeretlen nép ismeretlen költője ajándékozta meg, mint fordítót.

GÁLLOS ORSOLYA

Szomszédos népek – szomszédos kultúrák

Magyar–szlovén konferencia a Maribori Egyetem Magyar Tanszékén

Magyarokat és szlovéneket, oktatókat, kutatókat és fordítókat hívott találkozóra a Maribori Egyetem Magyar Tanszéke május 11–12-én. *Szomszédos népek – szomszédos kultúrák* címen szerveztek konferenciát a magyar millennium tiszteletére, és szerették volna egy asztal köré gyűjteni az érdekelteket. Elsődleges céljuk az volt, hogy a szlovén és a ma-

gyar irodalom fogadtatásáról és fordításáról adjanak számot a meghívott szlovén és magyar írók, költők, műfordítók és irodalomtudósok.

E szándék elsősorban a szlovén fél érdektelensége miatt csak részben valósulhatott meg. Nem mondhatjuk azonban, hogy sikertelen és hiábavaló volt a mariboriak fáradozása. Részvételét ugyan visszamondta a délszláv irodalmak, nyelvek két olyan neves hazai kutatója, mint Fried István és Lőkös István, s nem jött el Pomogáts Béla, a Magyar Írószövetség elnöke sem, elfogadta viszont a mariboriak meghívását Tverdota György, a Nemzetközi Hungarológiai Központ igazgatója, továbbá a Magyar Lettre Internationale szerkesztősége és több aktív fordító, kiadó. A mariboriak korábban Mátyás királyról szerveztek hasonló, magyar–szlovén tanácskozást, mindig keresve azt a közös szálát, amelyre fűzve végig gondolható egy-egy közös problémakör. Rendezvényüket állami szinten is fontosnak ítélték. Ezt jelzi, hogy a tanácskozás első „félidején” részt vett Pozsonc Mária, a szlovéniai magyar kisebbség parlamenti képviselője, továbbá Őszi István, a Magyar Köztársaság ljubljana-i nagykövete. A tanácskozás első napján a nagykövet címerkiállítását nyitott meg „*Magyar jelképek és a történelem*” címmel, amit a magyar külügyminisztérium állított össze.

A maribori magyar tanszék helyzete sajátságos a szomszédos Szlovén Köztársaságban: Bokor József rendkívüli egyetemi tanár, tanszékvezető irányításával összesen négyen látják el a Muravidék magyar kisebbségei számára a tanári, magyar értelmiségi utánpótlás feladatait. Mintegy nyolcezer magyar él Lendva környékén, illetve a Mura folyó két oldalán, a szlovén Muravidéken. Közösségükről több érdekes áttekintést hallottunk ezúttal is.

Bevezetőként Lukács István, az ELTE Szláv Filológiai Tanszékének tanára adott igen határozott képet az aktuális szlovén–magyar teendőkről. Nevezetesen egy magyarországi szlovén irodalomtörténet megírásának feladatairól. A délszláv politikai komplexum felbomlása után ugyanis megszületett Lőkös István tollából a horvát (1996) és Milosevics Pétertől a szerb irodalom története (1998). Lukács a rendelkezésre álló *A szlovén irodalom kistükrre* című, életrajzokkal ellátott szöveggyűjtemény (1973) és Csuka Zoltán 1963-ban született *A jugoszláv népek irodalmának története* című munkái után tartja rendkívül időszerűnek a modern szlovén irodalomtörténet magyarországi közzétételét. (Megjegyezzük: hasonló művek még terv szinten sem szerepeltek soha a szlovén könyvkiadók programján, sem a szocialista állami kölcsönösség idején, és még annyira sem a ma mindent az üzleti megtérülés szempontjából mérlegelő kiadói

koncepciók korában. Lukács István az irodalom újszerű történeti szemléletének a fényében vázolta fel a szlovén irodalomtörténet korszerű és magyar szempontú megközelítését. Ezt a kérdést tette fel Mariborba elküldött és ott felolvasott előadásában Fried professzor is: megírhatja-e, meg tudja-e írni egy magyar kutató a szlovén irodalom történetét? Különös tekintettel a szlovén irodalomtudományos gondolkodásnak a más, nyelvi, kapcsolattörténeti, komparatistikai hagyomány szerinti fejlődésére. Ma a „kulturális emlékezet” főlelevenítő írói magatartás és mű foglalkoztatja a komparatisták egy részét, másfelől, ezzel szoros összefüggésben, a kultúrák, a szövegek találkozása, egymásba szövődése. A két irodalomtudomány eltérően mérlegeli és helyezi el például a romantika és a modernitás alkotóit, egyszersmind eltérő irodalomtudományi iskolákat követnek a két irodalom kutatói. A szlovén tájékozódásban az utóbbi időkben látszanak olyan elmozdulások, amelyek a régióra irányuló figyelemről árulkodnak. Egyébként a közép-európai, kelet-közép-európai régió összehasonlító irodalomtörténete is megíratlan, jöllehet jeles előtanulmányok születtek, és számos a hivatkozás a régió egész komparatív vizsgálatára. Megjegyezzük, kevés jele van annak, hogy hasonló vágy fűtené Lukács ljubljanoi vagy maribori kollégáit. Nem csak az irodalomtörténet vagy a fordítások terén van ez így. Elég csak Szilágyi Imre úttörő történeti és politológiai munkájára, *Az önálló és demokratikus Szlovénia létrejötte* című, 1998-ban Budapesten megjelent kötetére és annak szlovéniai visszhangtalanságára gondolnunk.

A tennivalókat azonban nem a kölcsönösség határozza meg – ez lesz majd a maribori két nap fő tanulsága. A-feladatokat – magyar részről legalább – akkor is fontosnak tartják és valószínűleg el is végzik, ha a vizsgázásra semmiféle kilátás nincs a másik fél részéről.

A magyar irodalom szlovéniai fordítása is jóval elmarad attól, ami magyar nyelven hozzáférhető a szlovén íróktól, költőktől. A szomszédok által nyílik pedig gyakorta kilátás mindünk számára a nagyvilágra és annak sorsdöntő fordulataira – fogalmazott a magyar irodalom egyik aktív fordítója, a ljubljanoi Marjanca Mihelic. A párbeszéd intenzívvé vált az 1980-as években, amikor civil szerveződések sora bontakozott ki, és a hivatalos küldöttségek mellett egyre inkább a független alkotók, gondolkodók is ellátogattak egymáshoz Budapestre, Ljubljanába. Közép-Európai irodalmi díjat alapítottak 1986-ban Vilenicán, amit harmadiknak, 1988-ban Esterházy Péternek ítéltek oda. A készülődés ezen éveiben megnőtt az érdeklődés a magyar szerzők iránt a szlovén kiadóknál és lapoknál – de így sem érte el azt a publikációs szintet, amit a szlovén irodalom ha-

zánkban. A rendszerváltozás után ez a csekély érdeklődés is megfogyatkozott. Nyugati ismertsége, az amerikai fogadtatás kellett ahhoz, hogy 1998-ban Nádas Péter is elnyerje a Vilenica-díjat.

A fordításirodalom különleges színteréről, a színház világaról hozott híradást a műfordító, dramaturg Gaál Gabriella. Szerény jelenlétről adhattott számot: a szlovén színpadokon az 1920-as évek óta van jelen Molnár Ferenc és az 1970-es évektől Örkény István. A szlovén szerzők közül csak Drago Janšar került 1989-ben magyar színpadra. Megjegyezzük, hogy a szlovén drámairodalom fő műveinek bemutatását a Magyar Rádió tartotta szívügyének, s az Európa Könyvkiadó 1989-ben szlovén drámakötetet is megjelentetett (*A hódító*).

A szlovén és a magyar párbeszéd kiemelkedő alakja volt Pável Ágoston, azaz Avgust Pavel (1886–1946), akiről Jože Filo, a Maribori Egyetem nyugalmazott professzora beszélt. Áttekintést nyújtott Pável életpályájáról, Asbóth Oszkárral végzett szláv filológiai tanulmányairól, amelyek hamar elvezettek a közös témák, motívumok kutatásáig. A Kárpát-medencében ilyen közös motívumot jelentenek a Hunyadiak, a velük kapcsolatos mondanakörök. Szlovén és magyar szempontból különösen érdekes Hunyadi Mátyás alakja, amely a szlovén népköltészetben is hangsúlyos szerepet játszik: itt legtöbbször a népe megmentésére váró, alvó hősként jelenik meg. Pável fordította és tanulmányokban dolgozta fel ezt a témát, valamint a népköltészet más alkotásait. A Mátyás-motívum különböző korokban és műfajokban jelenik meg úgy a szlovén, mint a magyar irodalomban – hallottuk Bálint Čeh Júlia előadásában. A szerzők is mindig más és más forrásokból merítenek: az irodalmi igényű magyar szövegek a Thuróczi, Bonfini, Heltai kínálta forrásokból táplálkoznak. A 19. századtól a Mátyásról szóló magyar prózai néphagyomány is irodalmi forrásul szolgál. Ebben az időben jelenik meg a Mátyás-motívum a szlovén szépirodalmi alkotásokban is, amelyek forrása kezdettől fogva a szlovén folklór. Mátyás király (a szlovéneknél *kralj Matjaž*) mitikus alak, a szlovén nép megváltója, felszabadítója, akinek Hunyadi Corvin Mátyással, a magyar történelmi személlyel való azonosságát tanulmányok sora taglalja Szlovéniában. A magyar szépirodalomban, népköltészetben Mátyás ugyancsak ideális alak szerepében jelenik meg, de korántsem megváltóként. Bálint Čeh Júlia figyelmeztetett, a személy azonossága és egyéb hasonlóságok ellenére sem szólhatunk szlovén és magyar kölcsönhatásról a Mátyás-motívum esetében, amely motívum az utolsó ötven évben erőteljesen visszaszorult mindkét irodalomban.

A konferenciának otthont adó Maribori Egyetem s annak magyar tanzéke képezi a pedagógus-utánpótlást a Muravidék számára, ahol a szlovéniai magyar kisebbség nagy része él, és ahol középiskolájuk is van. Varga József e magyar népcsoport két háború közti irodalmáról adott számot, míg Szíjártó Imre irodalmi tradícióikról és jelenükről beszélt előadásában.

Ez a nálunk kevésbé ismert határmenti kisebbség Trianon következtében 30 magyarlakta faluval került a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz. Az amúgy is peremhelyzetben élő magyar tollforgatók és olvasók még lezszorítottabb állapotba kerültek: irodalmi megjelenést egyedül a kétnyelvű hetilapok, a Muravidék, a Népűjság, a Szabadság, valamint a Muraszombat és Vidéke irodalmi rovatai biztosították számukra. Önálló magyar kötetet csak az 1970-es évek elején adtak ki e körből: éppen Varga József verseskötetét. Mint előadásában fogalmazott, az első világháború utáni kor társadalmi, politikai szellemisége napjainkig rányomta bélyegét az irodalmi alkotásokra tematikai, stilisztikai téren és az uralkodó motívumok tekintetében.

A határon túli magyar irodalmak szlovéniai változását Szíjártó Imre mutatta be előadásában, különös tekintettel az itt működő szerzőknek az összmagyar hagyományhoz való kapcsolódására. További érdekes kérdéskört képeztek a szlovéniai magyar szerzők önazonosság-kereső törekvései, az a regionális hagyomány, amely a Muravidék magyar irodalmi alkotásait is összekapcsolja. A régió irodalmában ma is él a megszólalás szándéka, a közösség megtartása és újratereemtése adja az egyéni költői programot is (mint a mai harmincévesek közül Csuka Judit vagy Halász Albert példája mutatja).

A szegedi Papp Tibor az interkulturális (irodalomközi) közvetítésben a kisebbségek szereplehetőségeit vizsgálta. A kisebbségek irodalma általában két irodalomrendszerhez kapcsolódik, kettővel vagy többel tart kapcsolatot, s ennyi felől tájékozódik. E sajátos formációt éppen a nyelvi és politikai keretek egybe nem esése hozza létre. Különös társadalompolitikai, kulturális helyzet ez, amelynek nem a hátrányait, hanem az előnyeit és a lehetőségeit kell érvényesíteni. Vizsgálati anyagát – lévén maga is délvidéki származású – a magyarországi délszláv és a délvidéki (ex-jugoszláviai) magyar kisebbségek körében kialakuló irodalomrendszerek összehasonlító empirikus vizsgálatára alapozta, és mutatta be az irodalmi közvetítés interkulturális (nyelvközi) szereplehetőségeinek tárházát.

A történelemhez való viszony többször felmerült a két nap előadásában. Ennek az újabb magyar, illetve szlovén irodalomban való megnyilvánulásáról hozott példákat előadásában jelen sorok írója. Törvényszerű,

hogy a szabadság hiányának idején, az 1970-es években született alkotásokban a múlt a jelenrel való párhuzamot adja, és ürügy arra, hogy a jelenről mondjon el valamit – többnyire a szabadság hiányát, mint például Drago Jančat *Galjot* (1978) című regényében (*A gályarab*, 1985). A történelem 1990-ig többnyire allegóriája a könyv jelenének. Az 1990-es évek magyar irodalmában feltűnő a múltról, gyakorta a magyar XVII. századról való beszéd. A szerzők (Darvasi László, Láng Zsolt, Háy János, Esterházy Péter) azonban sem valódi, sem kvázi történelmi regényeket nem írnak, hanem a múlt dekonstrukciójával valamely új, bonyolultabb, a létezésről sokkal differenciáltabban „beszélő” valóságot teremtenek. A maribori két nap a párbeszédéről és annak nehézségeiről szólt. Ehhez kívánt hozzájárulni a Magyar Lettre Internationale az Európai Kulturális Alapítvány támogatásával. Mariborba látogatott Karádi Éva felelős szerkesztő, Kukorelly Endre és Németh Gábor író. Csordás Gábor, a Jelenkor Kiadó igazgatója mint a Lettre és számos szlovén mű kiadója vett részt a szlovén–magyar dialógusról szóló vitában.

A matinén Karádi Éva mutatta be a negyedéves európai kulturális folyóiratot, amit 1986-ban, Párizsban nemzetközi irodalmi fórumként indított a cseh emigráns Antonin J. Liehm. Lapját ez évben Szlovéniában is bemutatta, s a szlovén írók, élvén a szűkebb hazájuk adta lehetőséggel ekkortól fogva már publikáltak e nemzetközi fórumon. A magyar változatot Liehm a fordulat után indította el Mihályi Gáborral 1991-ben.

Kukorelly Endre *Memóriapart* című kötete *Obrežje spominov* címmel, Zver Gabriella fordításában szlovénül is hozzáférhető. Szerző és fordító együtt olvastak részleteket a kötetből. A kölcsönös bemutatkozásokhoz tartozik, hogy a konferencia nyitónapján, május 11-én mutatta be a központi szlovén lap, a Delo irodalmi mellékletében Esterházy Péter *Harmonia caelestis* című új regényét, a Szlovéniáról szóló rész fordításával a maribori magyar tanszék oktatója, Rudas Judit.

A párbeszédéről, a fordításról szóló vitában Tverdota György a magyar oktatóhelyek lehetőségeiről adott képet, és felvetette egy, a műfordítással foglalkozó kerekasztal-beszélgetés újbóli megszervezését. A Nemzetközi Hungarológiai Központ 1998. évi lektori konferenciáján már szervezett fórumot a magyar irodalom külföldi népszerűsítéséről, illetve a magyar oktatóhelyeknek e téren elvárható tevékenységéről.

Hasonlóságok és azonosságok kötnek össze bennünket, szűrték le végül a maribori konferencia résztvevői, bár a pillanatnyi társadalmi-politikai szituáció a kezdeményezésnek és a kapcsolatfelvételnek más-más útjait nyitja meg. Ismét megnyilvánul egy jellegzetes közép-európai szind-

róma, miszerint mindazt, ami a miénk, azt a külföldnek, a nyugatnak kell visszaadnia (felmérnie, értékelnie, jóváhagynia). Mi történik mindeközben értékeinkkel, mércénkkel és elveinkkel? Hogyan lehet összhangba hozni a tudatunkban meglévő értékeket azzal a mércével, amelyet a külföld, a nyugat szab meg nekünk? Mi az egyének, a közösségek, az intézmények szerepe a közvetlen szellemi párbeszéd folytatásában? Ezeket a kérdéseket kapták útravalóul, akik elfogadták a maribori magyar tanszék meghívását.

GÁLLOS ORSOLYA

Felhívás publikációk bejelentésére a Hungarika Információ számára

A Hungarika Információ külföldi magyar és idegennyelvű periodikumok magyar vonatkozású közleményeiből épülő információs adatbázis. Az adatbázis elérhető az Interneten a Széchényi Könyvtár honlapján (www.oszk.hu). Az adatbázis építését az Országos Széchényi Könyvtár Hungarika Dokumentációs Osztálya végzi. (Cím: 1827 Budapest, Budavári Palota F épület. E-mail: hdoc@oszk.hu, fax: 36-1 2020-804.)

Új publikációk bejelentését köszönettel vesszük. Egyének és intézmények egyaránt részt vehetnek az adatközlésben. A közlemények bejelentése az adatbázis mellé az Internetre kihelyezett űrlapon lehetséges. Tájékoztatásul mellékelünk egy mintaűrlapot, megfelelően kitöltve:

0C. Cikk adatai

Bibliográfiai leírás

01a. Főcím:	A Honfoglaló
01d. Alcím(ek):	
01e. Címfordítás:	
01x. Alcímfordítás:	
01f. Szerző(k):	Puskás Sándor
01h. Közreműködő(k):	

A forrásdokumentum adatai

10a. Cím:	Látó
10i. Cím más nyelv(ek)en:	
<***	
12a. Megjelenés helye a kiadványon:	Marosvásárhely
12e. Megjelenés helye más nyelv(ek)en:	Tirgu Mures

***>